IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23. Issue 02. Sentabr ,2026

KOMMUNIKATIV METODIKA VOSITASIDA O‘QUVCHILARNING MULOQOTDAGI TORTINCHOQLIK TO‘SIG‘INI (SPEAKING BARRIER) YENGIB O‘TISH YO‘LLARI

Beknazarova Amina
Xorazm Ilg’or kasbiy mahorat texnikumi
ingliz tili o’qituvchisi

Otajonova Donoxon
Xorazm Ilg’or kasbiy mahorat texnikumi
ingliz tili o’qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quvchilarning og‘zaki muloqotdagi tortinchoqligini yuzaga keltiruvchi omillar va ularni kommunikativ metodika vositasida kamaytirish yo‘llari tahlil qilinadi. Elaine K. Horwitz va Jack C. Richardsning ilmiy qarashlari asosida til o‘rganishdagi xavotir hamda kommunikativ ta’limning metodik imkoniyatlari yoritiladi. Juftlikdagi suhbatlar, rolli o‘yinlar va axborot almashishga asoslangan topshiriqlarni qo‘llash yuzasidan tavsiyalar beriladi. O‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim muhitini yaratishga alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: kommunikativ metodika, tortinchoqlik, nutqiy to‘siq, og‘zaki muloqot, til o‘rganishdagi xavotir, kommunikativ kompetensiya, rolli o‘yinlar, juftlikda ishlash.

Til ta’limining muhim vazifalaridan biri o‘quvchilarda o‘z fikrini aniq, erkin va muloqot vaziyatiga mos tarzda ifodalash ko‘nikmasini rivojlantirishdir. Bu jarayonda grammatik qoidalarni o‘zlashtirish va lug‘at boyligini oshirish bilan birga, egallangan bilimlarni amaliy nutqda qo‘llashga tayyorlik ham alohida ahamiyat kasb etadi. O‘quvchi tilga oid yetarli bilimga ega bo‘lsa-da, suhbatni boshlash, savollarga javob berish yoki jamoa oldida fikr bildirishda qiyinchilikka duch kelishi mumkin. Shu jihatdan, og‘zaki muloqotga xalaqit beruvchi tortinchoqlik to‘sig‘ini yengib o‘tish til o‘qitish metodikasining dolzarb masalalaridan biridir.

Muloqotdagi tortinchoqlik xato qilishdan qo‘rqish, tengdoshlarning munosabatidan xavotirlanish, o‘z nutqiy imkoniyatlariga ishonmaslik hamda suhbatda yetarli tajribaga ega bo‘lmaslik bilan bog‘liq holda namoyon bo‘lishi mumkin. Ushbu holat o‘quvchining javob berishdan qochishi, qisqa jumlalar bilan cheklanishi yoki bilgan ma’lumotini ham og‘zaki ifodalashga jur’at etmasligida kuzatiladi. Nutqiy to‘siq - “speaking barrier” tushunchasi turli lingvistik va psixologik qiyinchiliklarni qamrab olsa-da, ushbu maqolada uning aynan tortinchoqlik va muloqotga kirishishdagi ikkilanish bilan bog‘liq jihatlariga e’tibor qaratiladi.

Bu muammoni o‘rganishda o‘quvchining individual xususiyatlari bilan bir qatorda, darsdagi muloqot muhiti va o‘qitish usullarini ham hisobga olish zarur. Og‘zaki topshiriqlarning asosan yodlangan matnni takrorlashga yo‘naltirilishi, javob davomida xatolarning tez-tez to‘xtatib tuzatilishi yoki baholashda faqat grammatik aniqlikka urg‘u berilishi erkin fikr bildirishni qiyinlashtirishi mumkin. Shuning uchun o‘quvchiga o‘z fikrini yakunlash imkonini berish, xatoni o‘rganish jarayonining tabiiy qismi sifatida qabul qilish va o‘zaro hurmatga asoslangan muhit yaratish pedagogik faoliyatning muhim shartlaridan hisoblanadi.

Kommunikativ metodika ushbu shartlarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish uchun metodik imkoniyatlar yaratadi. Uning asosida tilni mazmunli muloqot orqali o‘rganish, suhbatdoshni tushunish va muayyan kommunikativ maqsadga erishish tamoyillari yotadi. Juftlik va kichik guruhlarda ishlash, rolli o‘yinlar, axborot almashishga asoslangan topshiriqlar hamda hayotiy

vaziyatlar yuzasidan suhbatlar o‘quvchilarning nutqiy faolligini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Bunday mashg‘ulotlarni sodda va tayanch vositalar bilan ta’minlangan vazifalardan mustaqil fikr bildirishni talab qiladigan topshiriqlarga tomon bosqichma-bosqich tashkil etish alohida ahamiyatga ega.

Shu asosda maqolaning maqsadi kommunikativ metodika vositasida o‘quvchilarning muloqotdagi tortinchoqlik to‘sig‘ini yengib o‘tish yo‘llarini tahlil qilish hamda dars jarayonida qo‘llash mumkin bo‘lgan metodik tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsad doirasida tortinchoqlikni yuzaga keltiruvchi omillar, o‘qituvchining qo‘llab-quvvatlovchi munosabati va kommunikativ topshiriqlarni tanlash mezonlari ko‘rib chiqiladi. Asosiy e’tibor o‘quvchining individual sur’atini hisobga olgan holda, uning muloqotga kirishish istagi, nutqiy tashabbusi va o‘z imkoniyatlariga ishonchini rivojlantirishga qaratiladi.

O‘quvchilarning muloqotdagi tortinchoqlik to‘sig‘ini yengib o‘tish masalasini nutqiy faoliyatning psixologik va metodik jihatlari uyg‘unligida o‘rganish zarur. Bunda o‘quvchining tilga oid bilimlari, o‘z imkoniyatlariga munosabati hamda darsda yaratilgan muloqot sharoiti e’tiborga olinadi. Muammoning nazariy asoslarini yoritishda Elaine K. Horwitzning til o‘rganishdagi xavotirga doir ilmiy qarashlari va Jack C. Richardsning kommunikativ ta’lim tamoyillari muhim ahamiyatga ega.

Elaine K. Horwitz “Language Anxiety and Achievement” nomli ilmiy sharhida til o‘rganishdagi xavotirni muayyan o‘quv vaziyatiga xos hodisa sifatida tahlil qiladi. Tadqiqotchi ko‘rib chiqqan ishlarda til o‘rganishdagi xavotir va o‘zlashtirish natijalari o‘rtasida o‘rtacha darajadagi salbiy bog‘liqlik qayd etilgan. Horwitz ayrim o‘rganuvchilarda xavotir tilni o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklarga sabab bo‘lishi mumkinligini ta’kidlaydi. Shuningdek, chet tilida o‘zini to‘laqonli ifodalay olmaslik va ayrim o‘qitish amaliyotlarini xavotirning ehtimoliy manbalari sifatida muhokama qiladi. Bu qarashlar o‘quvchining gapirishdan ikkilanishini uning shaxsiy xususiyatlari bilan birga, ta’lim vaziyati doirasida ham o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

Ushbu yondashuvdan kelib chiqib, darsdagi sukut yoki qisqa javoblarni baholashda ehtiyotkorlik talab etiladi. O‘quvchining nima sababdan muloqotga qo‘shilmayotganini aniqlash uchun unga qaysi vaziyatlarda gapirish osonroq yoki qiyinroq ekanini so‘rash mumkin. Masalan, u o‘qituvchi bilan yakka suhbatda fikrini ifodalab, sinf oldida javob berishda qiynalsa, topshiriqni bajarish sharoitini bosqichma-bosqich o‘zgartirish maqsadga muvofiq. Bunday pedagogik kuzatuv o‘quvchiga mos yordam turini tanlash uchun asos bo‘la oladi.

Jack C. Richards “Communicative Language Teaching Today” asarida til ta’limining maqsadini kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bilan bog‘laydi. Bu kompetensiya til birliklarini vaziyatga mos qo‘llash, turli maqsadlarda fikr almashish va til imkoniyatlari cheklangan holatda ham muloqotni davom ettirishni qamrab oladi. Muallif juftlik va kichik guruhlardagi faoliyat, rolli o‘yinlar hamda axborot almashishga asoslangan topshiriqlarni kommunikativ ta’limning muhim vositalari sifatida tavsiflaydi. Shuningdek, nutq ravonligi va aniqligini rivojlantirish, o‘quvchilarga mavjud bilimlarini sinab ko‘rish imkonini berish hamda xatolarga o‘rganish jarayoni nuqtayi nazaridan yondashishga e’tibor qaratadi.

Tadqiqotchilarning qarashlarini birgalikda talqin qilish asosida, tortinchoqlikni kamaytirishga qaratilgan mashg‘ulotlarda psixologik qulaylik va aniq kommunikativ vazifani uyg‘unlashtirish taklif etiladi. Quyidagi amaliy yechimlar ushbu nazariy asoslardan kelib chiqadigan metodik tavsiyalar bo‘lib, ularning samaradorligini muayyan sinf sharoitida kuzatish va baholash lozim. Dastlab o‘quvchini suhbatga tayyorlash uchun qisqa rejalashtirish bosqichini tashkil etish mumkin. Masalan, “Dam olish kunim” mavzusida gapirishdan oldin o‘quvchiga uchta tayanch savol beriladi: qayerga bordi, kim bilan vaqt o‘tkazdi va qaysi mashg‘ulot unga yoqdi? O‘quvchi javoblarni to‘liq matn shaklida yozish o‘rniga, asosiy so‘zlarni belgilaydi. Keyin shu tayanchlar yordamida sherigiga fikrini aytadi. Mashqning keyingi bosqichida sherigi

bitta aniqlashtiruvchi savol beradi. Bunda vazifa hajmining oldindan tushunarli bo‘lishi o‘quvchiga suhbatga tayyorlanish imkonini yaratadi.

Muloqot doirasini kengaytirishda juftlikdagi suhbatdan kichik guruhdagi muhokamaga o‘tish tavsiya etiladi. Masalan, o‘quvchilar dastlab “Maktab kutubxonasini qanday yaxshilash mumkin?” savoliga juftlikda ikkita taklif tayyorlaydi. So‘ng to‘rt kishilik guruhda takliflarni solishtirib, bittasini tanlaydi. Guruh fikrini taqdim etishda har bir ishtirokchiga kichik vazifa berilishi mumkin, biri muammoni aytadi, ikkinchisi taklifni tushuntiradi, boshqalari uning foydasini izohlaydi. Shu tariqa, sinf oldida gapirish vazifasi o‘quvchilarning tayyorgarligi va imkoniyatiga mos qismlarga ajratiladi.

Axborot almashishga asoslangan mashqlarni ham aniq natija bilan bog‘lash maqsadga muvofiq. Masalan, ikki o‘quvchiga maktab tadbirlari jadvalining turli ma’lumotlari tushirib qoldirilgan nusxalari beriladi. Ular bir-biridan tadbirning vaqti, joyi va ishtirokchilari haqida so‘rab, jadvalni to‘ldiradi. Dastlab savol tuzish uchun tayanch iboralar taqdim etilishi, keyingi mashg‘ulotlarda esa bu yordam kamaytirilishi mumkin. Topshiriq yakunida o‘quvchilar javoblarini solishtirib, qaysi ma’lumotni aniqlashtirishga ehtiyoj tug‘ilganini muhokama qiladi.O‘qituvchining fikr-mulohazasi ham mashq maqsadiga mos tashkil etilishi kerak. Erkin suhbatga yo‘naltirilgan topshiriqda o‘quvchiga fikrini yakunlash imkonini berib, keyin takrorlangan bir yoki ikki xato ustida ishlash tavsiya etiladi. Masalan, “Siz taklifingizni tushuntira oldingiz; endi uning sababini ifodalovchi jumlani aniqlashtiramiz” shaklidagi izoh bajarilgan ish va keyingi vazifani ko‘rsatadi. Sinfda suhbatdoshning gapini bo‘lmaslik, talaffuz ustidan kulmaslik va savol berishda hurmatni saqlash qoidalarini o‘quvchilar bilan birgalikda belgilash ham zarur.

Taklif etilgan ishlarning natijasini baholash uchun o‘quvchining dastlabki va keyingi ishtirokini bir xil mezonlar asosida kuzatish mumkin. Bunda suhbatni boshlashi, mustaqil savol berishi, javobini izohlashi va tushunmagan joyini aniqlashtirishi qayd etiladi. Mashg‘ulotdan keyin “Bugun qaysi vazifada gapirish menga osonroq bo‘ldi?” kabi qisqa refleksiv savol berilishi mumkin. O‘qituvchi kuzatuvi va o‘quvchining o‘z bahosini birgalikda tahlil qilish keyingi topshiriqlarning murakkabligi, tayanch vositalari hamda muloqot shaklini moslashtirishga yordam beradi.

Xulosa qilib ta’kidlash lozimki, kommunikativ metodika o‘quvchilarning muloqotdagi tortinchoqligini kamaytirish va erkin fikr bildirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Buning uchun darsda qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratish, juftlikdagi suhbatlar, rolli o‘yinlar va axborot almashishga asoslangan topshiriqlarni bosqichma-bosqich tashkil etish muhimdir. O‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish hamda xatolarni tuzatishda rag‘batlantiruvchi yondashuvni qo‘llash ularning o‘ziga ishonchi va muloqotga kirishish istagini mustahkamlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Horwitz E. K. Language anxiety and achievement // Annual Review of Applied Linguistics. - Vol. 21. - P. 112–126. - 2001.
2. Richards J. C. Communicative Language Teaching Today. - Cambridge: Cambridge University Press. - 2006.
3. Botes E., Dewaele J.-M., Greiff S. The Foreign Language Classroom Anxiety Scale and Academic Achievement: An Overview of the Prevailing Literature and a Meta-analysis // Journal for the Psychology of Language Learning. - Vol. 2, № 1. - P. 26–56. - 2020.

4. Toyama M., Yamazaki Y. Classroom Interventions and Foreign Language Anxiety: A Systematic Review With Narrative Approach // Frontiers in Psychology. - Vol. 12. - Article 614184. - 2021.
5. Coppinger L., Sheridan S. Accent Anxiety: An Exploration of Non-Native Accent as a Source of Speaking Anxiety among English as a Foreign // Journal for the Psychology of Language Learning. - Vol. 4, № 2. - P. 1–20. - 2022.